

THE WRITINGS OF CARDINAL IULIU HOSSU

LES ÉCRITS DU CARDINAL IULIU HOSSU

SCRIERILE CARDINALULUI IULIU HOSSU

Sergiu SOICA*

Universitatea de Vest din Timișoara
Bulevardul Vasile Pârvan, nr. 4, România
E-mail: sergiusoica@gmail.com

Abstract

Iuliu Hossu, the first Greek-Catholic bishop and cardinal in Romania had an outstanding activity during the interwar period. He attended the Great Assembly of Alba-Iulia in 1918 and is considered nowadays one of the most important perpetrators of the Great Union. Moreover, accompanied by the Orthodox Bishop Miron Cristea, Vasile Goldis and Alexandru Vaida-Voevod, he presented the Unification Act to King Ferdinand I. After the communist regime took power, Bishop Iuliu Hossu was arrested and held in prison or house arrest for 22 years, until his death. This period is described by Hossu in his volume: "Our faith is our life. Memoirs of Cardinal Iuliu Hossu". The volume is divided into three main parts: the arrest, his detention in Sighet (for five years) and the mandatory residence period until 1961. This book represents an extraordinary testimony. It is not written with hate but rather with love as Bishop Iuliu Hossu pointed out: "Take therefore, my dears, this word as my testament, in which I offer you what I most expensively possess: my love for you all, for your dear sons, for their many followers".

Résumé

Iuliu Hossu - évêque gréco-catholique et le premier cardinal roumain, a eu une remarquable activité pendant la période entre les deux guerres; on le retrouve tout au début; en 1918 comme participant à la Grand'Assemblée de Alba Iulia et il sera parmi les réalisateurs de l'union des Roumains. Même plus, c'est lui qui a présenté au Roi Ferdinand I, l'acte de l'Union, ensemble avec l'évêque orthodoxe Miron Cristea et deux autres personnalités roumaines de l'époque Vasile Goldis et Alexandru Vaida Voevod. Après l'instauration du régime communiste en Roumanie; l'évêque Iuliu Hossu a été emprisonné et ensuite mis en domicile obligatoire; pendant 22 ans. Toute cette période a été décrite par Iuliu Hossu même dans le volume autobiographique «Credintă noastră este viața noastră. Memoriile cardinalului Iuliu Hossu (Notre foi c'est notre vie. Mémoires du cardinal Iuliu Hossu)». Le volume est divisé en trois parties: l'arrêt, la détention dans la prison de Sighet (5 ans) et la période du domicile obligatoire, jusqu'au 1961. Ce livre témoigne d'une expérience particulièrement spéciale, parce que l'auteur surprend le lecteur par le fait qu'il écrit en sérénité, sans haine. On peut dire le contraire, Iuliu Hossu écrit avec amour sa souffrance. Il dit: «prenez donc, mes chers, cette parole comme mon testament, dans laquelle je vous transmets ce que j'ai de plus précieux: mon amour pour vous tous, pour vos enfants et pour vos innombrables descendants».

* This work was supported by the strategic grant POSDRU/159/1.5/S/140863, Project ID 140863 (2014), co-financed by the European Social Fund within the Sectorial Operational Program Human Resources Development 2007 – 2013. Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/159/1.5/S/140863, proiect strategic ID 140863 (2014), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013.

Rezumat

Iuliu Hossu, episcop greco-catolic și primul Cardinal din România a avut o activitate remarcabilă în perioada interbelică, se regăsește ca participant, în 1918, la Marea Adunare de la Alba-Iulia și se va număra printre înfăptuitorii Unirii. Mai mult, a prezentat Regelui Ferdinand I actul Unirii, alături de episcopul ortodox, Miron Cristea, Vasile Goldiș și Alexandru Vaida-Voevod. După instaurarea regimului comunist în România Episcopul Iuliu Hossu a fost arestat și ținut în închisorii și domiciliu obligatoriu timp de 22 de ani, până la sfârșitul vieții. Această perioadă este descrisă chiar de Episcopul Hossu în volumul: „Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Iuliu Hossu”. Acest volum e împărțit în trei părți: arestarea, detenția de la penitenciarul Sighet (timp de cinci ani) și perioada domiciliului obligatoriu, până în anul 1961. Acest volum-mărturie este extraordinar deoarece nu este scris cu ură, dimpotrivă e scris cu dragoste cum afirmă episcopul Iuliu Hossu: „Luați dară, scumpii mei, acest cuvânt drept testament al meu, în care vă las ceea ce am mai scump: dragostea mea pentru voi toți, pentru scumpii fii voștri, pentru urmașii lor fără număr”.

Key-words: *Iuliu Hossu; Memoirs; Greek-Catholic Church; Prison; Communist regime.*

Mots clés: *Iuliu Hossu; Mémoires; l'Église Gréco-Catholique; Prison; Régime communiste.*

Cuvinte cheie: *Iuliu Hossu; Memorii; Biserica Greco-Catolică; Penitenciare; Regimul comunist.*

Introducere

Iuliu Hossu personalitate simbol, a Bisericii Române Unite și a României, datorită activității sale în perioada interbelică și în perioada regimului comunist din România. În perioada regimului comunist a stat în închisori și domiciliu obligatoriu timp de 22 ani, până la sfârșitul vieții. Iuliu Hossu s-a născut la data de 30 ianuarie 1885, în localitatea Milaș din județul Mureș-Oșorhei, actualmente Bistrița-Năsăud. A fost al treilea băiat al preotului greco-catolic Ioan și al Victoriei, născută Măriuțiu (ACNSAS, D I736, vol. 1, 16).

Recunoscut de Sfântul Scaun, la 21 aprilie 1917, Iuliu Hossu a fost hirotonit episcop în Catedrala mitropolitană din Blaj de către mitropolitul Victor Mihali de Apșa, asistat de episcopii Demetriu Radu și Valeriu Traian Frențiu, în ziua de 21 noiembrie 1917. A urmat apoi luarea în posesie canonică a eparhiei, la 15 decembrie 1917, apoi, o zi mai târziu, întronizarea festivă în Catedrala Greco-Catolică din Gherla (I. HOSSU, vol. 1, 14).

În anul 1918, anul de emancipare națională a românilor, participă la Marea Adunare de la Alba-Iulia și se va număra printre înfăptuitorii Unirii. Încununarea eforturilor sale, au fost tocmai faptul că s-a aflat în primele rânduri ale românilor participanți la marele act care consfințea o realitate istorică nouă: unirea Transilvaniei cu România, citind mulțimii Rezoluția Marii Adunări din 1 Decembrie 1918 de la Alba-Iulia. Mai mult, a fost desemnat să prezinte Regelui Ferdinand I actul respectiv, alături de Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș și episcopul ortodox al Caransebeșului, dr. Miron Cristea (V. HOSSU, 2008, passim).

Activitatea Episcopului Iuliu Hossu va continua astfel: din anul 1930 eparhia Gherlei se va muta la Cluj sub titulatura de Cluj-Gherla, așadar Iuliu Hossu a devenit Episcop de Cluj-Gherla, expresie extrem de cunoscută în istoria bisericii greco-catolice și a României. Mai târziu Iuliu Hossu a fost numit Administrator Apostolic al eparhiei unite de la Oradea, în ziua de 24 august 1941, și având în plus subordonat canonic vicariatul din Târgu-Mureș al provinciei mitropolitane, situat de asemenea în teritoriul cedat Ungariei după 30 august 1940, astfel va avea în permanență grijă față de păstoriții săi oprimați. Pentru a le susține cauza acceptă chiar să fie desemnat membru în Casa Magnaților - Senatul maghiar - din Budapesta. Dar la scurt timp, în fața avalanșei de proteste, ale sale, rămase fără urmări benefice în planul vieții de zi cu zi pentru români, se retrage de la dezbateri protestând sub această formă împotriva acestor stări de lucruri. Cu bărbăție și

deosebit curaj, înfruntă chiar pericolele fizice, așa cum s-a întâmplat în ziua de 19 martie 1944, când, în urma atacului șovin produs asupra studenților baricadați în localul Academiei Teologice Greco-Catolice din Cluj, este agresat în plină stradă (ACNSAS, D. 58, 97).

Oficial, autoritatea statală românească a timpului va evidenția în formă plenară aceste merite, episcopul Iuliu Hossu fiind ales membru de onoare al Academiei Române, împreună cu Emil Hațieganu, la 2 iunie 1945, „pentru merite deosebite în timpul vremelniceii ocupații horthiste ca îndrumători și conducători ai poporului românesc din Transilvania de Nord” (Universul, 1945, 3).

După aceste evenimente, la București a fost instalat guvernul Petru Groza, adică guvernul regimului comunist. În aceste circumstanțe, episcopul Hossu își reia preocupările cotidiene, îndreptându-și atenția spre redeschiderea școlilor confesionale și viața spirituală a Episcopiei. Va avea mult de înfruntat din partea reprezentanților noii autorități, care manifestau o ură față de tot ceea ce era legat de spiritualitate în general și față de Biserica Greco-Catolică, în special.

A mers la București, pentru a susține împreună cu episcopul romano-catolic de Alba-Iulia Márton Aron proiectul de Statut al Bisericii Catolice din România în fața Ministrului Cultelor Stanciu Stoian. Episcopul Hossu a fost arestat de către Securitate din casa fratelui său, inginerul Ioan Hossu, la 29 octombrie 1948, ora unu jumătate noaptea (ACNSAS D I736, vol. 4, 305), și încarcerat la Ministerul de Interne. Ulterior, la 8 noiembrie același an, este depus de aceleași autorități din scaunul episcopal, ca ultimul episcop greco-catolic în funcțiune.

Scrierile Cardinalului Iuliu Hossu

Din acest moment Episcopul Iuliu Hossu își va creiona memoriile, astfel avem date importante despre atitudinea regimului comunist față de Biserica Română Unită, dar și atitudinea Bisericii Unite față de noul regim instaurat în România.

Volumul episcopului Iuliu Hossu „Credința noastră este viața noastră”, publicat la editura Viața Creștină din Cluj-Napoca în anul 2003, se prezintă sub forma a trei caiete, primul având în original 525 de pagini, al doilea 354, iar al treilea 259. În primul caiet, Cardinalul se referă la intervalul cuprins între 1947 și 29 octombrie 1948, data arestării sale, precum și a întregului episcopat greco-catolic, apoi „stagiul” la vila patriarhală Dragoslavele, de lângă Câmpulung-Muscel, amenajată ca lagăr, împrejmuită cu sârmă ghimpată și păzită de o companie de soldați înarmați. Urmează apoi șederea de 1 an și 4 luni în perimetrul mănăstirii ortodoxe de la Căldărușani, unde a fost „găzduit” întreg episcopatul greco-catolic împreună cu 25 de preoți din toate eparhiile greco-catolice, în condiții mai mult decât precare de alimentație, încălzire și igienă, din nou cu pază militară și sârmă ghimpată.

Al doilea caiet este dedicat perioadei dintre 25 mai 1950 și 4 ianuarie 1955, în care episcopii și elitele Bisericii Greco-Catolice au stat la penitenciarul Sighet în regim de exterminare. Acest capitol „Casa de jelanie și suferință. Memorii din anii 1950-1955”, împreună cu volumele: ^{Andrei} Muraru (coordonator), Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)”, Iași, Edit. Polirom, 2008; Constantin Giurescu, „Amintiri”, București, Edit. A II. 2000; Ioan Ploscaru, „Lanțuri și teroare”, Editura Signata, ^{Timișoara}, 1994; Valeriu Achim, „Închisoarea din Sighet acuză 1950-1955”, Baia Mare, Edit. Gutinul, 1991; Alexandru Rațiu, „Biserica furată”, Cluj-Napoca, Edi. Argus, 1990; Nicolae Caradino, „Nopti albe și zile negre”, București, Edit. Eminescu, 1992; Nuțu Roșea, „Închisoarea elitei românești”, Baia Mare, Edit. Gutinul, 1998; Ioan Andrei, „Cruci de Gratii”, Timișoara, Edit. Helicon, 1993 (Volum de poezii, scris de Episcopul Ioan Ploscaru); Dennis Deletant, „România sub regimul comunist”, București, Edit. Fundația Academia Civică, 2010; „Memorialul victimelor comunismului și al rezistenței, Muzeul de luat acasă”, replică virtuală a Memorialului Sighet, București, Edit. Fundația Academică Civică și multe altele, sunt remarcabile deoarece descriu viața și regimul de exterminare prin foame de la penitenciarul din Sighet.

Din descrierea Episcopului Iuliu Hossu și din alte volume aflăm că la închisoarea din Sighet, viața deținuților a fost o luptă constantă cu moartea, orice acțiune fiind menită a-i distruge, iar regimul alimentară a fost principala soluție la care au recurs autoritățile comuniste pentru îndeplinirea acestui scop. A fost o armă ce nu a lăsat urme și a acționat cu răbdare, transformându-se într-un mijloc de tortură, tortura prin înfometare. Toate zilele la Sighet se

desfășurau la fel: trezirea la cinci dimineața, stingerea la nouă seara; în acest interval nimic altceva decât o monotonie apăsătoare și foamete.

Izolarea, foametea, corvezile, „neagra”, bățile nu sunt tot ce au avut de îndurat deținuții, mai adăugându-se și un șir lung de umilințe: „La închisoarea din Sighet exista un program de batjocorire, anume conceput deținuților. Îi scoteau în curte câte unul și acolo îi alergau, erau oameni bătrâni care abia se mișcau. Îi urcau apoi pe capra de tăiat lemne, silindu-i s-o călărească precum într-un joc de copii. Pe noi din celule ne țineau culcați cu fața la pământ, dând alarma ca să nu ne putem urca la geamuri și să privim ce se petrece afară. Auzeam rareori numai câte o implorare: «Lăsați-mă domnule șef, nu mai pot. Inima nu mai rezistă». (...) La unii din acești bătrâni, care nu-și mai puteau duce tineta, le-o legau de gât apoi îi îmbrânceau de cădeau umplându-se de fecale și urină” (I. PLOSCARU, 1994, 200).

De asemenea deținuților li se impunea ocazional și „o metodă nouă de a se reîntoarce în celulele lor: cea de a-i face să sară ca broasca executând deci flexiunea genunchilor, cu mâna dreaptă întinsă, ținând mămăliga. Era un spectacol de o tristețe de nedescris, ne spune Radu Budișteanu, care amuza enorm pe domnii călăi, stăpânii noștri. Văd încă stupefacția unuia, aerul buimac al altuia, tot acest cortegiu de lideri politici ai țării mele «făcând broasca», din ordinul demențial al brutelor care-și băteau joc de demnitatea noastră umană, de viața noastră” (A. MURARU, 2008, 467).

Deținuților de la Sighet le-a fost rezervat tot ce se poate închipui mai rău și după toate aparențele acest lucru a fost făcut într-un mod sistematic, îndreptățindu-l pe Alexandru Rațiu să afirme: „Este greu de crezut că regimul pe care l-am răbdat a fost alcătuit de un comitet de medici care au stabilit, regulile și regimul, ca să ne înfrângă rezistența și să ne zdruncine spiritul”(I. PLOSCARU, 1994, 39).

Pentru a înțelege mai bine atmosfera de la Sighet propun o comparație între personalul închisorii și deținuți, pornind de la constatarea lui Alexandru Rațiu conform căreia toți deținuții, în jur de 150, „aveau educație aleasă, cu diplome și doctorate sau 3000 de ani de școală față de conducerea și paza închisorii care nu aveau mai mult de 80 de ani de școală”(I. PLOSCARU, 1994, 35). Directorul închisorii, Vasile Ciolpan, fost tăietor de lemne, tată a patru copii, nu cunoștea carte, avea doar patru clase; deși a manifestat anumite gesturi de bunăvoință și încurajare față de deținuți „avea izbucniri care arătau adevărata lui fire, adâncurile violenței lui (...) Pe când eram singur în celula 21, l-am auzit când striga unui șef de secție, în legătură cu un deținut: «Dă-i în cap!»” (C. GIURESCU, 2000, 410). Pe lângă funcția de director, mai exista și funcția de sub director, introdusă la sfârșitul anului 1955 și cea de ofițer de serviciu din vara anului 1954, dar cei mai mulți la număr au fost gardienii, „circa patruzeci, nici unul n-a rămas însă de la început până la sfârșit”(C. GIURESCU, 2000, 420). Primi care erau înlocuiți erau cei care se arătaseră mai omenoși față de deținuți. Comportamentul lor era unul programat la ședințele regulate, ce serveau instigării acestora împotriva deținuților.

În contrast cu paznicii lor, deținuții, foști demnitari politici și înalți clerici ai Bisericii Greco-Catolice, căutau activități care să le stimuleze facultățile intelectuale și să le ascută memoria și care erau bineînțeles modalități de a îndepărta monotonie și rutina din închisoare. Astfel s-au ținut diferite conferințe cu caracter istoric, literar, științific, juridic, religios, Constantin Giurescu inventariindu-le riguros în memoriile sale. Se făceau exerciții de limbă, deținuții profitând de cunoștințele celorlalți. Alte metode de rezistență, pentru că toate aceste activități erau surse de supraviețuire. În acest spațiu, au fost scrise poezii (I. ANDREI, 1993, *passim*) și rugăciuni în cazul preoților, care trăiau după un program strict de rugăciune și meditație, oficiind în secret și liturghii mai ales cu prilejul sărbătorilor. Preocupările acestea i-au împiedicat să cadă în depresie și irealitate și astfel să-și piardă rațiunea și cumpătul, reușind în final să treacă peste această grea încercare a unui regim de viață alcătuit spre a-i anihila.

Din mărturiile citate, se poate desprinde concluzia că Sighetul a devenit un loc al morții datorită foametei, izolării și chinurilor la care erau supuși în mod sistematic oamenii de frunte ai țării. Metoda de înlăturare a opozanților în felul acesta, a fost și ea preluată de la sovietici, alături

de restul practicilor totalitariste, devenind o caracteristică a regimului comunist din România, la fel ca și în celelalte țări atinse de comunism.

La Penitenciarul Sighet în intervalul de timp 1950 – 1955 au decedat 53 de deținuți (A. MURARU, 2008, 468). Aceste persoane au fost înhumate noaptea în cimitirul orașului, fără să fi fost marcate. Aici și-au găsit sfârșitul personalități politice și Ierarhi ai Bisericii Greco-Catolice: Tit Liviu Chinezu, Episcop Greco-Catolic de București, Valeriu Traian Frențiu, Episcop Greco-Catolic de Lugoj apoi de Oradea, locțiitor de mitropolit la Blaj, Ioan Suci, Episcopul Blajului și Canonicele Augustin Maghiar.

Majoritatea mărturiilor a celor ce au supraviețuit acestui penitenciar au afirmat: „cel mai mare chin al acestui penitenciar era foamea”. Iuliu Hossu scria: „La Sighet, am văzut, simțit și trăit foamea” (I. HOSSU, 2003, 227). Persoanele ce au stat cinci ani în acest penitenciar au avut un regim de exterminare. Episcopul Ioan Ploscaru în memoriile sale „Lanțuri și Teroare” referitor la Sighet a scris: „Cel mai mare chin al temniței din Sighet a fost foamea... Noi ne consolam, mai ales când murea vreun episcop, zicând: pe acesta nimeni nu-l va mai sili să treacă la Biserica Ortodoxă, nici foamea, nici frigul, nici boala; moartea lui este un punct câștigat pentru credință.”

Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1199 din 26 iunie 1955, a adus o speranță deținuților Penitenciarului din Sighet. Datorită acestei Hotărâri, în această perioadă, o parte din deținuți au fost eliberați, o parte trimiși în domiciliu obligatoriu, iar alții au rămas în penitenciare (I. HOSSU, 2003, 470).

În anul 1955 ca urmare a Convenției de la Geneva și a admiterii României (RPR) în ONU a avut loc o grațiere a deținuților politici. O parte din deținuții politici de la penitenciarul Sighet, dar și din celelalte închisori au fost eliberați sau au fost transferați în alte închisori, sau li s-au dat domiciliu obligatoriu, cum e cazul Episcopului Iuliu Hossu. La această închisoare, din cei aproximativ 200 de deținuți politici, 53 au murit. După anul 1955 închisoarea din Sighet a redevenit închisoare de drept comun, iar în anul 1977 a fost închisă, lăsată să se degradeze (MEMORIAL, 2007, passim).

În al treilea caiet este cuprinsă perioada de la ieșirea din închisoarea de la Sighet până în ziua de 28 noiembrie 1961, când Episcopul a încredințat caietele fratelui său Traian. Surghiunul în domiciliul forțat de la Căldărușani a continuat până la moartea Cardinalului, din 28 mai 1970. Însemnările au fost realizate în perioada august-noiembrie 1961.

În perioada domiciliului obligatoriu Episcopul Iuliu este atent supravegheat de agenții Securității, dar și de monahii ortodocși situați pe diferite trepte de demnitate administrativ ecleziastică, singurele bucurii ale sufletului, în perioadă lungă de domiciliu obligatoriu, i-au fostoficierea Sfintei Liturghii, clipele în care primea vreun vizitator și vestea numirii în demnitatea de Cardinal.

Pe lângă cele trei caiete redactate de către episcopul Iuliu Hossu, în volumul „Credința noastră este viața noastră”, remarcăm spusele Episcopului Florentin Crihălmeanu în cuvântul introductiv: „filele de jurnal transcrise din memorie, la locul domiciliului forțat din ultima parte a vieții Sale, constituie un adevărat testament spiritual, dar și un model de trăire, lăsat ca mărturie pentru urmași. O mărturie de credință la fel de actuală și un mesaj care se adresează cu aceeași tărie credincioșilor de atunci și de astăzi: stați neclintiți de nimeni și de nimic, alipiți de sfânta Biserică, cârmuită de Domnul din cer, și de aici tot de Domnul, prin Petru, temelie așezată, nebiruită încă de porțile iadului de atunci, și de urmașii lui de azi și de totdeauna, până la sfârșitul veacurilor, cu făgăduință de a nu fi biruită niciodată de porțile iadului, apărați de puterea harului, dată lui Petru și urmașilor lor.

Concluzii

Motivul scrierii acestui volum de referință pentru istoriografia despre închisorile regimului comunist din România, îl aflăm chiar de la autor: „nu le spun aici și nu le voi înșira în cele ce urmează pentru a mă lăuda, ferește-mă Doamne Isuse; pentru a Ta preamărire le spun și le repet, pentru că Tu Te-ai preamărit în desăvârșirea darului Tău, în nevrednicia și neputințele mele... Luați

dară, scumpii mei, acest cuvânt drept testament al meu, în care vă las ceea ce am mai scump: dragostea mea pentru voi toți, pentru scumpi fiii voștri, pentru urmașii lor fără număr. Al vostru am fost, al vostru sunt, al vostru rămân până la sfârșitul vieții mele; primiți în dar de la mine acest bun pe care vi-l las: dragostea sufletului meu întregă! Dragostea pe care v-am îmbiat-o pe toate scumpe căile mele în lungul și în latul eparhiei, 31 de ani de-a rândul, când fericit am fost în mijlocul vostru și fericit am primit răspunsul dragostei voastre a tuturor...Iuliu Hossu, episcop de Cluj-Gherla”(I. HOSSU, 2003, 473).

În perioada aproape celor 22 de ani (mai precis 21 de ani și 7 luni) de detenție și domiciliu obligatorii, Episcopul Iuliu Hossu a fost la penitenciarul Sighet 5 ani (24 mai 1950 – 4 ianuarie 1955) și în domiciliu obligatorii 17 ani, din care 14 ani la mănăstirea Căldărușani în D.O. până la sfârșitul vieții 28 mai 1970.

În această perioadă Securitatea l-a supravegheat tot timpul pe Episcopul Iuliu Hossu. Activitatea Securității se poate observa în „Planurile de măsuri” (ACNSAS, D I736, vol. 1, 21) întocmite de ofițerii de Securitate. Prin aceste „planuri” Securitatea a urmărit în special: interceptarea corespondenței, introducerea de informatori pe lângă Episcop, introducerea tehnicii operative (T.O.) de a asculta conversațiile Episcopului cu diferite persoane care îl vizitau etc.

Cu toate acestea Cardinalul Hossu a rămas statornic în convingerile sale toată viața. Mai mult era convins că se va stinge din viață și nu va fi eliberat. Astfel, pe când se afla la penitenciarul din Sighet i-a transmis Episcopului dr. Ioan Cherteș, un mesaj pentru credincioșii lui: „Spune-le, dacă ar fi să rămân aici în Sighet, spune-le că i-am iubit pe toți până la moarte, spune-le că acesta mi-a fost cuvântul din urmă pentru ei”(I. HOSSU, 2003, 474).

Episcopul Iuliu Hossu a scris de-a lungul timpului următoarele:

1. HOSSU,Iuliu, *Credința noastră este viața noastră: memoriile cardinalului dr. Iuliu Hossu* (ediție îngrijită de Silvestru Augustin Prunduș), Cluj-Napoca, ed. Viața Creștină, 2003, 496 pag.
2. HOSSU,Iuliu, *Rugăciunile ostașului* (ediția a IV a, text corectat și adăugat), Cluj - Napoca, ed. Societatea Preoților Sf. Nichita Remesianul, 1946, 206 pag.
3. HOSSU,Iuliu, *Izvor de lumină și de viață*, *Cultura Creștină*, anul XVII, numărul 4-5, 1937, pp 254 – 255.
4. HOSSU,Iuliu, *Părți alese din Canonul cel mare al Sfântului Andrei Ierusalimeanul, Arhiepiscopul Cretei*: care se cântă miercuri seara în săptămâna a V a din Sfântul și marele post al Paștelor, precum și înalt prilejul de peste ani, cu o învățătură despre viața și scrierile Sf. Andrei și viața Sfintei Maria egipteanca, Cluj, ed. Tipografia Diecezană, 1934, 36 p.
5. HOSSU, Iuliu, - *Cuvântarea preasfintei sale dr. Iuliu Hossu, episcopul Gherlei: ținută în Senat la discuția pentru ratificarea concordatului încheiat cu Sfântul Scaun Apostolic al Romei - ședința din 24 mai 1929*, Gherla, ed. Tipografia Diecezană, 1929, 64 pag.
6. *** *Șematismul Eparhiei Greco-Catolice române de Cluj - Gherla pe anul mântuirii 1947, de la unirea românilor cu biserica Romei anul 247, de la înființarea episcopiei anul 94, de la mutarea scaunului episcopal anul 17, la împlinirea a 30 de ani de episcopat IPSS Dr. Iuliu Hossu, chiriarulhul eparhiei, Cluj*, ed. Tipografia diecezană, anul 1947.

Despre Iuliu Hossu s-a scris:

1. HOSSU,Valer, *Episcopul Iuliu – sfântul Marii Uniri*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2008, 244 pag.
2. MOISIN, Anton, [Episcopul român unit cardinal Iuliu Hossu: martirizarea sa pentru credință: \(cu multe mărturii secrete\)](#), Sibiu, Editura Imago, 2002, 32 pag.
3. PRUNDUȘ,Augustin, Silvestru, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Editura Unitas, 1995, 470 pag.
4. PRUNDUȘ,Silvestru, Augustin, *Mormântul Cardinalului Iuliu Hossu, exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, Editura autorului, 2008, 47 pag.
5. ROMAN,G., *În amintirea episcopului dr. Iuliu Hossu, primul cardinal al românilor: la o sută de ani de la naștere*, Cluj-Napoca, Editura Viața Creștină, 2003, 48 pag.

Bibliografie

Surse inedite:

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS):

1. Fond Informativ, Dosar individual *Hossu Iuliu*, I000736, vol. 1.
2. Fond Informativ, Dosar individual *Hossu Iuliu*, Dosar I000736, vol. IV.
3. Fond Documentar, Dosar *privind problema greco-catolică*, Dosar 58.

Surse edite:

1. ANDREI, Ioan, *Cruci de Gratii*, Timișoara, Editura Helicon, 1993.
2. GIURESCU, Constantin, *Amintiri*, București, Editura All, 2000.
3. HOSSU, Iuliu, *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Editura Viața Creștină, 2003.
4. HOSSU, Valer, *Episcopul Iuliu - sfântul Marii Uniri*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2008.
5. MURARU, Andrei (coordonator), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, Iași, Editura Polirom, 2008.
6. PLOSCARU, Ioan, *Lanțuri și teroare*, Timișoara, Editura Signata, 1994.
7. ***Memorialul victimelor comunismului și al rezistenței, *Muzeul de luat acasă, replică virtuală a Memorialului Sighet*, București, Editura Fundația Academică Civică, 2007.

